

Spis treści

Przedmowa	XV
Przedmowa do wydania polskiego	XXI
Rozdział 1	
Wprowadzenie	1
Pytania kierunkowe	1
Opis przypadku	1
Co to jest rozwój?	5
Co to jest teoria?	6
Składniki teorii	7
Wymagania stawiane każdej dobrej teorii	8
Czego oczekujemy od teorii rozwoju?	10
Co zrobić, aby zrozumieć rozwój człowieka? Wyzwania psychologii rozwoju człowieka w biegu życia	14
Dlaczego jest tyle teorii? Którą z nich powinienem wybrać?	17
Struktura podręcznika	18
Pytania do refleksji i ćwiczenia	20
Słowa kluczowe	20
Bibliografia	21
 CZĘŚĆ I	
TEORIE AKCENTUJĄCE ROLĘ CZYNNIKÓW BIOLOGICZNYCH W ROZWOJU	23
Bibliografia	24
 Rozdział 2	
Teoria ewolucyjna	25
Pytania kierunkowe	26
Opis przypadku	26
Kontekst historyczny	27
Kluczowe pojęcia	28
Dobór naturalny	28
Adaptacja	31
Ewolucja i gatunek ludzki	33
Darwinizm społeczny	36
Nowe kierunki poszukiwań naukowych	37
Etologia	37
Psychologia ewolucyjna	39
Przykład badawczy: przywiązanie	42
Rozwój przywiązania	42
Kształtowanie się przywiązania wobec matki, ojca i innych osób	43
Wzory przywiązania	44
Wpływ przywiązania w dzieciństwie na późniejszy rozwój	46
Implikacje badań nad przywiązaniem dla interwencji i praktyki	47
Zastosowanie: problem pasażera na gapę	49
Jakie strategie pozwalają współpracującym jednostkom rozwijać się, pomimo obecności pasażerów na gapę?	50
Implikacje problemu pasażera na gapę dla edukacji i środowiska pracy	50
W jaki sposób teoria ewolucji odpowiada na podstawowe pytania, na które powinna odpowiadać teoria rozwoju człowieka?	52

Krytyka teorii ewolucji	56
Mocne strony	57
Ograniczenia	58
Pytania do refleksji i ćwiczenia	61
Słowa kluczowe	61
Polecane materiały	62
Bibliografia	63
 Rozdział 3	
Teoria psychoanalityczna	69
Pytania kierunkowe	70
Opis przypadku	70
Kontekst historyczny	71
Kluczowe pojęcia	73
Obszary świadomości	73
Popędy	76
Wszystkie zachowania są motywowane	77
Trzy struktury osobowości	77
Fazy rozwoju psychoseksualnego	80
Mechanizmy obronne	83
Identyfikacja i przeniesienie	86
Nowe kierunki	87
Psychologia ego	87
Teoria relacji z obiektem	89
Przykład badawczy: dowody na rzecz skuteczności terapii psychodynamicznej	92
Kluczowe cechy terapii psychodynamicznej	93
Dowody skuteczności terapii psychodynamicznej	93
Sugestie dla przyszłych badań	94
Zastosowanie: teoria psychoanalityczna a rodzicielstwo	95
W jaki sposób teoria psychoanalityczna odpowiada na podstawowe pytania, na które powinna odpowiadać teoria rozwoju człowieka?	98
Krytyka teorii psychoanalitycznej	102
Mocne strony	102
Ograniczenia	105
Pytania do refleksji i ćwiczenia	108
Słowa kluczowe	108
Polecane materiały	109
Bibliografia	110
 Rozdział 4	
Teoria poznawcza	113
Pytania kierunkowe	114
Opis przypadku	114
Kontekst historyczny	115
Kluczowe pojęcia	117
Schematy	117
Organizacja	118
Adaptacja	118
Stadia rozwoju	119
Egocentryzm	132
Innowacyjne metody badawcze	134
Nowe kierunki	135
Rozumowanie moralne	135

Poznanie społeczne	137
Przetwarzanie informacji	140
Teoria centralnych struktur pojęciowych	143
Teoria rozumowania postformalnego	145
Przykład badawczy: metapoznanie	146
Zastosowanie: nauczanie wiedzy matematyczno-logicznej	149
W jaki sposób teoria poznawczo-rozwojowa odpowiada na podstawowe pytania, na które powinna odpowiadać teoria rozwoju człowieka?	151
Krytyka teorii poznawczej	155
Mocne strony	155
Ograniczenia	157
Pytania do refleksji i ćwiczenia	160
Słowa kluczowe	160
Polecane materiały	161
Bibliografia	162
 CZĘŚĆ II	
TEORIE, KTÓRE PODKREŚLAJĄ ROLĘ CZYNNIKÓW ŚRODOWISKOWYCH W ROZWOJU CZŁOWIEKA	169
Bibliografia	171
 Rozdział 5	
Teorie uczenia się	173
Pytania kierunkowe	173
Opis przypadku	174
Kontekst historyczny	177
Podstawowe pojęcia czterech teorii uczenia się	177
Warunkowanie klasyczne	177
Warunkowanie sprawcze	182
Społeczne uczenie się	187
Modelowanie	188
Poznawczy behawioryzm, czyli koncepcja poznawczo-behawioralna	189
Nowe kierunki badań	193
Teoria społeczno-poznawcza	193
Teoria uczenia się przez doświadczenie	196
Przykład badania: wyuczona bezradność i wyuczona zaradność	199
Praktyczne zastosowanie wiedzy wynikającej z teorii: terapia poznawczo-behawioralna	201
Jak teorie uczenia się odpowiadają na podstawowe pytania, na które każda teoria rozwoju człowieka powinna odpowiadać?	204
Krytyka teorii uczenia się	211
Mocne strony	212
Ograniczenia	213
Pytania do refleksji i ćwiczenia	216
Słowa kluczowe	216
Polecane materiały	218
Bibliografia	218
 Rozdział 6	
Teoria ról społecznych	223
Pytania kierunkowe	224
Opis przypadku	224

Kontekst historyczny	226
Kluczowe pojęcia	227
Definicja roli społecznej	227
Wymiary odgrywania roli	228
Wzajemne role	230
Oczekiwania i normy dotyczące roli	230
Wpływ wielu ról na rozwój	231
Stresory związane z zarządzaniem wieloma rolami	232
Znaczenie zmian ról społecznych dla rozwoju	234
Nowe kierunki: rozwój ról płciowych	236
Oczekiwania dotyczące ról płciowych	238
Rozwój schematu roli płciowej	238
Preferencje płci	239
Preferencje i oczekiwania kulturowe	240
Przewartościowanie wcześniejszych standardów ról płciowych i uczenie się nowych w okresie dojrzewania i wczesnej dorosłości	241
Zmiana standardów ról płciowych	242
Nonkonformizm płciowy	245
Przykład badawczy: równowaga między życiem zawodowym a prywatnym i role płciowe	246
Typologia par, w których pracują dwie osoby	247
Korzyści płynące z pełnienia wielu ról	248
Wyzwania związane z pełnieniem wielu ról	248
Zastosowanie: wspieranie rodzin i młodzieży uchodźczej	249
W jaki sposób teoria ról społecznych odpowiada na podstawowe pytania, na które powinna odpowiadać teoria rozwoju człowieka?	252
Krytyka teorii ról społecznych	256
Mocne strony	256
Ograniczenia	257
Pytania do refleksji i ćwiczenia	259
Słowa kluczowe	260
Polecane materiały	260
Bibliografia	261
 Rozdział 7	
Teoria rozwoju w biegu życia	265
Pytania kierunkowe	266
Opis przypadku	266
Kontekst historyczny	267
Kluczowe pojęcia	270
Trajektorie i momenty przejściowe	270
Czas i miejsce historyczne	271
Sprawczość	272
Przebieg życia w czasie	273
Mechanizmy łączące zmiany historyczne i przebieg indywidualnego rozwoju	274
Nowe kierunki	278
Rola współzależnych trajektorii życia	278
Akumulacja korzyści i trudności	279
Punkty zwrotne	280
Wpływ polityki społecznej na jednostki i kohorty	281
Przykład badania w nurcie psychologii rozwoju w biegu życia: praca z domu podczas pandemii COVID-19	283

Jakie są charakterystyki osób, które mogą lub nie mogą pracować z domu?	284
Jak bardzo zadowoleni są pracownicy ze swojego środowiska pracy z domu?	285
Jak praca z domu wpłynęła na samopoczucie fizyczne i psychiczne?	286
Jak praca z domu wpłynęła na interakcje ze współpracownikami?	286
Czego pracownicy i pracodawcy oczekują w przyszłości od pracy z domu po opanowaniu pandemii?	288
Zastosowanie: teoria biegu życia i trajektorie zachowań przestępczych	289
W jaki sposób teoria biegu życia odpowiada na podstawowe pytania, na które powinna odpowiadać teoria rozwoju człowieka?	291
Krytyka teorii biegu życia	295
Mocne strony	295
Ograniczenia	296
Pytania do refleksji i ćwiczenia	298
Słowa kluczowe	298
Polecane materiały	299
Bibliografia	299

Rozdział 8

Teoria sprawiedliwości społecznej	303
Pytania kierunkowe	304
Opis przypadku	304
Kontekst historyczny	305
Luigi Taparelli	305
Jane Addams	305
Praca socjalna	306
Frances Perkins	306
Powszechna deklaracja praw człowieka Narodów Zjednoczonych	307
Martin Luther King, jr.	309
Lawrence Kohlberg	309
John Rawls	311
Powstawanie organizacji pozarządowych	311
Kluczowe pojęcia	312
Sprawiedliwość	312
Swobody i prawa obywatelskie	313
Empatia, troska i przyjmowanie perspektywy	314
Społeczeństwo	316
Powszechne prawa człowieka	318
Rasizm	318
Aktywizm	320
Przykład badania: nierówności w zdrowiu	322
COVID-19 i nierówności w zdrowiu	323
Zastosowanie: eksmisja	325
W jaki sposób teoria sprawiedliwości społecznej odpowiada na podstawowe pytania, na które powinna odpowiadać teoria rozwoju człowieka?	328
Krytyka teorii sprawiedliwości społecznej	333
Mocne strony	333
Ograniczenia	334
Pytania do refleksji i ćwiczenia	336
Słowa kluczowe	337
Polecane materiały	337
Bibliografia	338

CZĘŚĆ III

TEORIE PODKREŚLAJĄCE INTERAKCJĘ MIĘDZY JEDNOSTKĄ A ŚRODOWISKIEM

343

Rozdział 9

Teoria psychospołeczna

345

Pytania kierunkowe	345
Opis przypadku	346
Kontekst historyczny	348
Kluczowe pojęcia	350
Stadia rozwoju	350
Kryzys psychospołeczny	353
Wiązka znaczących relacji	355
Główne adaptacyjne cechy ego	356
Podstawowe zaburzenia	357
Nowe kierunki	358
Dodatkowe stadia rozwoju psychospołecznego	358
Integracja zadań rozwojowych	360
Centralny proces w rozwiązywaniu kryzysu psychospołecznego	361
Intersekcjonalność	362
Przykład badawczy: tożsamość indywidualna	364
Status tożsamości	365
Rozwojowa progresja statusów tożsamości	367
Kształtowanie tożsamości kobiet i mężczyzn	367
Zastosowanie: rola nadziei w radzeniu sobie i rozwiązywaniu problemów	368
W jaki sposób teoria psychospołeczna odpowiada na podstawowe pytania, na które powinna odpowiadać teoria rozwoju człowieka?	370
Krytyka teorii psychospołecznej	374
Mocne strony	374
Ograniczenia	376
Pytania do refleksji i ćwiczenia	378
Słowa kluczowe	378
Polecane materiały	379
Bibliografia	379

Rozdział 10

Teoria kulturowo-historyczna

385

Pytania kierunkowe	386
Opis przypadku	386
Kontekst historyczny	389
Kluczowe pojęcia	391
Kultura jako czynnik zapośredniczający proces rozwoju poznawczego	391
Od interpsychicznego do intrapsychicznego	393
Mowa wewnętrzna	395
Strefa najbliższego rozwoju	396
Rozwój nie nadąża za procesem uczenia się	397
Symboliczna zabawa i rozwój	397
Nowe kierunki	398
Zabawa symboliczna jako wiodąca forma aktywności dzieci	399
Kulturowo-historyczna teoria aktywności (CHAT)	401
Integracja indywidualnego, interpersonalnego i kulturowego poziomu analizy	404
Wnioskowanie naukowe u osób, które doświadczyły i nie doświadczyły formalnej edukacji	404
Przykład badawczy: kulturowe zarządzanie uwagą	405

Zastosowanie: wpływ teorii Wygotskiego na nauczanie	408
Zapośredniczone uczenie się	409
Uczenie się teoretyczne	410
W jaki sposób teoria kulturowo-historyczna odpowiada na podstawowe pytania, na które powinna odpowiadać teoria rozwoju?	412
Krytyka teorii kulturowo-historycznej	417
Mocne strony	417
Ograniczenia	418
Pytania do refleksji i ćwiczenia	421
Słowa kluczowe	422
Polecane materiały	422
Bibliografia	423

Rozdział 11

Teoria bioekologiczna	427
Pytania kierunkowe	428
Opis przypadku	428
Kontekst historyczny	430
Kluczowe pojęcia	433
Proces	433
Osoba	434
Konteksty	435
Teoria bioekologiczna a projekt badań	438
Nowe kierunki	439
Specyficzne cechy systemów	439
Media jako kontekst rozwoju	440
Wykorzystanie pełnego modelu bioekologicznego	441
Rezultaty rozwoju	442
Przykład badawczy: troskliwa opieka w dwóch kulturach	442
Zastosowanie: ocena wpływu wczesnej edukacji na rezultaty rozwoju	445
W jaki sposób teoria bioekologiczna odpowiada na podstawowe pytania, na które powinna odpowiadać teoria rozwoju człowieka?	447
Krytyka teorii bioekologicznej	451
Mocne strony	451
Ograniczenia	452
Pytania do refleksji i ćwiczenia	454
Słowa kluczowe	455
Polecane materiały	455
Bibliografia	456

Rozdział 12

Teoria systemów dynamicznych	459
Pytania kierunkowe	459
Opis przypadku	460
Kontekst historyczny	462
Kluczowe pojęcia	464
Systemy	464
Emergencja	470
Samoorganizacja	472
Zagnieżdżone skale czasowe	474
Nowe kierunki	475
Konstruktywna sieć	476
Umiejętności dynamiczne	477

Przykład badawczy: błąd A – nie – B	479
Zastosowanie: model systemów dynamicznych w badaniach nad rozwojem zachowań antyspołecznych	481
Jak teoria systemów dynamicznych odpowiada na podstawowe pytania, na które powinna odpowiadać teoria rozwoju?	484
Krytyka teorii systemów dynamicznych	489
Mocne strony	489
Ograniczenia	490
Pytania do refleksji i ćwiczenia	491
Słowa kluczowe	492
Polecane materiały	492
Bibliografia	493
Rozdział 13	
Epilog	497
Opis przypadku i analiza	498
Opis przypadku	498
Analiza przypadku	499
Dlaczego jest tyle teorii?	506
Podstawowe pojęcia dotyczące procesu zmiany	506
Okresy życia	510
Koncentracja na różnicach indywidualnych	510
Nacisk na uniwersalność <i>versus</i> nacisk na kontekst	512
Okresy zmiany	512
Implikacje dla praktyki	512
Profilaktyka pierwotna	513
Profilaktyka wtórna	514
Profilaktyka trzeciorzędowa	515
Bibliografia	515
Indeks rzeczowy	517
O Autorach	527